

שביעית תשי"ב להלכה ולמעשה

בפרוט שנת תשי"ב פנינו לרבנות הראשית לא"י בבקשה לאשר הוראות למעשה לשנת השמטה, בכדי שיהא בידינו להורות לשואלים הלכה ברורה ומפורטת. הצורך המיוחד בהוראות הוא משום שההיתר שניתן בשעתו ע"י גדולי ההוראה של הדור הקודם היה בתנאי שד' המלאכות דאורייתא (בזמן ששביעית מה"ת) יעשו ע"י נכרי דוקא מה שבזמננו הוא כמעט בלתי אפשרי לגמרי. חוץ מזה כבר כתב מרן הרב זצ"ל כמה פעמים, שהואיל והיתר זה אינו אלא מצד גודל הדוחק, כל מה שאפשר למעט בעבודות בשביעית ע"י הקדמה לפני כן, וכל מה שאפשר לעשות בדרך המותרת לכל הדעות או ע"י שינוי, מן הראוי לעשות כן. אכן הנסיון מוכיח שהוראה מעין זו, אם היא ניתנת בצורה כוללת מבלי לפרט כל פרט ופרט נשאת בגדר הוראה ואין נוהגים כן. כי כך דרכו של היתר, מכיון שהוא ניתן בידו של כל אחד ואחד הרי שוב אין מבחינים בו, כל עוד שאין נאמר בפירוש — כן תעשה וכן לא תעשה.

לשם הקלה על העיון של חברי הרבנות הראשית לא"י נתבקשנו להגיש הצעה מנומקת של הדברים, על סמך הנסיון שיש לנו מתוך המציאות של החיים בקרב הציבור החקלאי. הצעה מנומקת זו מתפרסמת בזה עם קונטרסי הערותיהם של כב' הרבנים הראשיים לא"י והרב עובדי' הדאיה ממועצת הרבנות הראשית לא"י. לבסוף מובאות ההוראות של הרבנות הראשית לשמטה תשי"ב כפי ניסוחם הסופי.

ביחס לסעיף ז' של הצעתנו ([ריסוס], קצירה בצירה, קטיף) לא נתקבלה בשעתה הוראה ברורה. כפי שיראה הרואה נדחה הדבר עד אשר „תצא הוראה מיוחדת בעזה"י" הוראה כזאת לא באה. כנראה, מתוך הסתמכות על מסקנתו של בעל ה"מעדני ארץ" שיש מקום להקל בקציר ובציר יותר מאשר בזריעה וזמירה. מר"מ הלכותי בשאלה זו בין הרב ש. ישראל ובין הרב ש. ז. אויערבך שליט"א מחה"ס „מעדני ארץ" מתפרסם אף הוא בקובץ זה. וכבוד הרבנים המעיינים מתבקשים לדון בשאלה זו ולהביע את חות'דעתם.

חושבנו שהחומר הנוגע הלכה למעשה המתפרסם בזה וכן המאמרים הנוספים בקשר לשביעית המצטרפים למאמרים שהופיעו בשאלת שביעית באדמת הפקר בקובץ הקודם של „התורה והמדינה", יש בהם בכדי לתרום תרומה חשובה להתוית דרך לשאלת השמטה בצורתה המעשית בתקופתנו — תקופת הכיבוש וחילוק. **חבר הרבנים**

הצעה מנומקת להוראות לסידורים חקלאיים לשנת השמיטה תשי"ב הבעלים

סאת חבר הרבנים של הפועל הפורחיי

א. הכנות לקראת השמיטה:

א) מטעים וכרם: לגמור כל נטיעת עצי־פרי הנשתלים בלי גוש, וכן הרכבה עד ט"ו באב תשי"א (רמב"ם שביעית פ"ב הלכה י"א). אילנות סרק אפשר לשתול עד ט"ו באלול, (מכיון שאין בהם דין ערלה והאיסור בזה"ז הוא רק מפני מראית עין התלוי בספירת שנות ערלה (רמב"ם הנ"ל). הזמן של שתי שבתות שהוא לקליטה נדרש בכדי שלא ילקט בשביעית (ר"ת ר"ה י; ר"ש פ"ב מ"ו. אמנם לרמב"ם אין לנו הוכחה לאיסור קליטה בשביעית למה שנשתל לפני כן). עצי־פרי הנשתלים עם גוש (המספיק לענין ערלה), אפשר לשתול עד ר"ה — (נמוק איסור מראית העין איננו קיים במקרה זה, מכיון שנשתל עם גוש כנ"ל בעצי־סרק. מסתבר שאין כאן גם קליטה שהרי קלוט ועומד הוא בגוש, וקליטה חדשה של הגוש עם האדמה לא מצינו).

להשתדל לחרוש ולזבל את המטעים לפני ר"ה.

בעלי משתלות יכולים לסדר משתלות בתשי"א, על־מנת למוכרם לאלה שיהיה להם היתר שתילה בשביעית. (כדלהלן סימן ב' סעיף ה').
הערה: יש להעדיף שתילת שתילים המוחזקים במשתלה שנתיים גם כשיהיה לשם זה צורך להרכיבם במשתלה בשביעית, על־פי הוראות ההרכבה לקמן סימן ב' סעיף ה'. (בדין נטיעה חלוקים הר"ש (שביעית פ"א מ"א) והתוספות (ר"ה י') עם הרמב"ם שנראית דעתו שהיא רק מדרבנן (פ"א ה"ד), אולם כל זה בנטיעה שיש בה ק"ו מזמירה, אבל הרכבה ודאי לכר"ע רק מדרבנן, על־כן יש להעדיפה על שתילה).

ב) גנות ירק ותפוזי: לזרוע את העונה הראשונה לפני ר"ה. להרבות בשתילת מיני ירק דו־עונתיים (כגון: חצילים, זנים מסוימים של עגבניות וכיו"ב) גם כשיצטרכו לשם זה לגזמם בשביעית. (גזימת ירקות אינה מן התורה שהרי לא נאסרה אלא זמירת עצים, ועל כן יש להעדיפה על זריעה חדשה).

ג) דגניים: לזרוע זריעה מוקדמת לפני ר"ה מחמשה עד עשרים אחוז של השטח הנזרע ממיני הדגניים, בהתחשבות עם התנאים האקלימיים של המקום והמצב המשקי של המשק הנידון. קביעת האחוז באופן מדויק צריכה להיעשות ע"פ התיעצות עם הרב המקומי או הסמוך. (הקדמת הזריעה היא רצויה כמדוכן שעל־ידי זה יוצאים מוחשי איסור דאורייתא של זריעה בשביעית. אכן זה כרוך בסיכון מרובה של הזרעים והעבודה, מכיון שישנם רק סיכויים מועטים להצלחה. ע"כ מן הראוי לבדוק

בכל מקום לפי תנאיו האקלימיים והמשקיים באיזו מידה אפשר לדרוש סיכון זה).
(ד) מספוא: לזרוע תלתן ואספספת לפני ר"ה (המינים האלה נזרעים
בהשקאה, על כן ניתנים להזרע לפני ר"ה).

ב. סדורים בשנת השמטה:

(א) חרישים: לעשות רק את החרישים ההכרחיים, ובתנאי שאי אפשר היה
לעשותם לפני ר"ה. אין לעשות את החריש אלא עפ"י היתר מפורש מהרב המקומי
או הסמוך. חרישה בשביעית אין איסורה ברור מן התורה (שבת-הארץ אות ב').
יש להעדיף עידור על חרישה. (עידור נראה לכל הדעות שאינו אלא מדרבנן
(מו"ק ג').

(ב) זריעת דגניים וקטניות: הזריעה צריכה להיות ע"י מכוונת זריעה ממונעת
ע"י בהמות. (במקרה זה לכאורה אין אלא משום מחמר שלא נתרבה אלא לענין שבת
(שבת קנ"ג—קנ"ד), ואילו בשביעית לא נתרבה לאיסור). במקרה שאין אפשרות
להשתמש בבהמות, להשתמש בטרקטור. פתיחת צנורות הוצאת הזרעים צריכה
להיעשות בזמן שהטרקטור כבר הולך. קביעת מידת ההכרח לשמוש בטרקטור
צריכה להיות עפ"י הוראת הרב. (בהסתמכות על דעת "המגן-אברהם" סימן רנ"ב
סק"כ לענין טחינה, שאין בה איסור תורה באופן זה, ובחילוקו של בעל "משנה
ברורה" יש לזון הרבה, שכנראה אין דעת ה"מגן אברהם" להשוותו לניזוקין, שאם
כן גם אם שם את החיטים היה לו להתחייב. אכן ה"מגן אברהם" דורש באור, ע"י
אהערוז סימן שכ"ה, אולם יש לישוב ואכ"מ, וכדאי ה"מגן אברהם" לסמוך עליו
בשעת הדחק).

(ג) משתלת גן ועצים: לסדר את המשתלה בתוך ארגזי פח בלתי נקובים.
(מבלי להכנס למחלוקת רש"י ותוספות לענין עציץ נקוב). שפת הארגז למעלה
צריכה להיות פנויה מהאדמה. (שלא יהיה חשש יניקה מן הצד). לסדר ארגזי עץ
או עציצי חרס על-גבי פחים, בתנאי שיהיו מרוחקים משפת הפח שלושה טפחים.
(שעור היניקה המקסימלי של ירק הנזכר לענין כלאים והרחקת נזקי שכנים).
במקרה שאין אפשרות לסידור זה, לסדר סככה על-גבי המשתלה לפני הזריעה,
על-גבי כלונסאות בגובה של עשרה טפחים. (עפ"י ספקו של הירושלמי ערלה פ"א
ה"ב, ויעויין קר"א לשבת הארץ אות ג').

(ד) גן ירקות: להעביר שתילים מהמשתלה רק עם גושי אדמה (לשם זה
יש לזרוע אותם מקודם במשתלה זריעה דלילה).

ההעברה בשתילים — על יסוד חלוקו של "שבת הארץ" קונטרס אחרון אות
ו' בין זריעת גרעינים לבין נטיעה בעצים. לפי סברתו, חלוק זה קיים גם בזריעת
תבואה וירק. (בהעברה ע"י גוש יש מקום נוסף להקל מתוך שמצינו שאין על-זה
שם נטיעה לגבי ערלה מה שחייב בשבת, דלא גרע מעציץ נקוב, אין זה אלא תולדה,
וממילא אין בו איסור תורה בשביעית).

במינים שאינם ניתנים להיזרע במשתלה ומוכרחים לזרועם יש על השטח,
יש לזרועם אחרי הנבטת הגרעינים במים או תחת סככה. (זריעה אחרי הנבטה —

עפ"י סברתו של „שבת-הארץ“ הנ"ל לחלק בין זריעה לנטיעה, ולפי זה נראה שהוא הזדוין בזרעים מונבטים).

ה) חטעים: נטיעת עצי-פרי מותרת במקומות ההתישבות החדשה, כשהעליה על הפרטע היתה לאחר חודש ניסן תש"ח ובתנאי שהמטע צריך להוות ענף הכנסה-הנטיעה נעשית עם גוש ויש לעשותה תחת סככה. (ההיתר — בהסתמכות על דעת הרמב"ם שנטיעה היא מדרבנן, נוסף על כך ע"י גוש נראה ודאי שאינו מן התורה לענין שביעית וכנ"ל). יש להעיר, שהשגה קיים דוחק רב בהשגת שתילים, והמשקים החדשים אינם יכולים להוציא לפועל את תכנית נטיעתם בשנה זו בשום אופן. הרכבה נעשית רק במשתלות עפ"י המבואר לעיל דרך סידורה (סימן ב' סעיף ג') או בתוך הבית.

הערה: המשקים המותרים בשתילה צריכים לפנות למוסד רבני בכדי לקבל ע"ז היתר בכתב. בלי היתר זה אין לבעלי המשתלות למכור שום שתילים. נטיעת עצי-נוי אסורה בכל מקום, ייעור באדמת הקה"ל מותר לאלה שפרנסתם בכך. (נטיעת עצי סרק נראה לכל הדעות שאינו אלא מדרבנן, שהרי רשב"ג (ירושלמי פ"ד) מתיר לגמרי. מ"מ אין בהם הכרח חיוני על כן אין להתיר אלא לאלה שפרנסתם בכך).

ו) גזימה: בכרם ובעצים אחרים (בכלל זה הורדת ראש בשתילים שהורכבו בתש"א). נעשית בשינוי בצורת החתך ובגובהו. (על יסוד „שבת הארץ“ קונטרס אחרון אות י"א). מוטב לעשות זאת תחת סככה כנ"ל סוף סימן ב' סעיף ג'. הערה: הגזימה בעצי-פרי מותרת רק בשנים הראשונות לקיומו. (בשנים מאוחרות לקיום האילן אין בזה הכרח חיוני).

גזימת ירקות נעשית גם כן עפ"י ההוראות הללו.

ז) ריטוס, קצירה, בצירה, קטיף: יש לקבל הרשאה בכתב ממוסדות רבניים העושים את העובדים כשליחי בית-דין עפ"י התנאים המפורטים בשטר ההרשאה. (איסור הריטוס (עפ"י הרמב"ם פ"א הלכה ה'—ו') אינו אלא מדרבנן, ובעיקר כנראה מפני שהדבר מוכיח שאין כוונתו להפקרת הפרי (רמב"ם פ"ה הלכה ה': אין מחייבים אותו להתזירה). כשזה נעשה ע"י שליחי בי"ד יש מקום להתיר כדרך שהותרה הקצירה (תוספתא פ"ח).

הקצירה והבצירה בהפקר ע"י שליחי בי"ד על-יסוד התוספתא הנ"ל (משפט כהן סי' ס"ז, „חזון איש“ סי' י"א).

ח) גן פרחים: להתנהג עפ"י התנאים הנקובים לעיל ויתר הגידולים, בזמן שהפרנסה תלויה בזה.

ט) גן נוי: לקיים ע"י השקאה. אין לעשות שום גיזום.

כל ההוראות והסידורים הם בתנאי שתסודר מכירה מוקדמת לנכרי עפ"י המקובל בשמיטות הקודמות.

על התוצרת יש להדביק פתקא הקובעת שתמחיר הוא רק עבור העבודה והשמוש במכשירים (עפ"י משפט כהן סימן הנ"ל).